

Bourdieu møter seg selv i døren

Thomas Hylland Eriksen

Morgenbladet, våren 1997

Som ung forskningsstipendiat uten nevneverdig innsikt i de grunnleggende mekanismene som styrte maktfordelingen i det akademiske liv, ble jeg en gang tatt i skole av en amerikansk kollega. Han gjennomgikk en vitenskapelig artikkel med meg, og forklarte underveis hvorfor forfatteren henviste til bestemte skrifter og ikke til andre, hvorfor han hadde adoptert et bestemt teoretisk perspektiv og kritiserte andre, og hva takksigelsene ("Acknowledgements") mellom brødteksten og sluttnotene betød. Da vi var ferdige med gjennomgangen, viste det seg at praktisk talt hele artikkelen kunne leses som et uttrykk for sosial konformitet og strategisk handling. Flere av de siterte professorene var gjengangere i bedømmelsesutvalg ved ansettelse, de obligatoriske knefallene for franske teoretikere var kontekstrelevante (Bourdieu ble sitert anerkjennende, mens Derrida ble høflig henvist til et sidespor), og så videre.

Helt siden C. P. Snows nøkkelromaner fra britisk forskningsverden og Thomas Kuhns påvisning av de sosiale og politiske aspektene ved vitenskapelig kunnskapsproduksjon, har det vært allment kjent at den tryggeste veien til suksess for en ambisiøs akademiker består i å skrive av sine lærere og smiske med dem som står over ham eller henne på rangstigen. I enkelte land er konformitetspresset alvorligere enn i andre: Mens vi skandinaver skryter av at vi oppmuntrer hovedfagsstudenter til kritisk tenkning og selvstendig arbeid, knytter tyske og franske doktorander seg til sine foresatte gjennom tette og forpliktende lojalitetsbånd, og det anses ikke som god tone at en fransk akademiker offentlig kritiserer sin gamle veileder. I USA er publiseringspresset så sterkt, og konkurransen om *tenure* (fast jobb) så knivskarp, at både kvalitet og originalitet lider.

Til tross for slike og andre internasjonale variasjoner, er det nok mulig å generalisere om betingelsene akademikere arbeider under. Praktisk talt alle akademiske fag er internasjonalt orientert, og det er mange paralleller mellom de ulike nasjonale meriteringssystemene, hvor forskning veier tyngre enn undervisning, hvor posisjon i maktapparatet ikke nødvendigvis skyldes fremragende vitenskapelig innsats, og hvor populærvitenskapelig formidling er en problematisk og ofte diskrediterende virksomhet. Pierre Bourdieus *Homo Academicus* fra 1984, som nettopp er utgitt på svensk, tar sikte på å utvikle noen allmenne innsikter om maktkampene og kunnskapsproduksjonen i academia. Bourdieu har i mange år interessert seg for utdanningsinstitusjonene, og lenge før hans navn begynte å figurere i stillingssøknader kamouflert som fagartikler var han kjent som utdannings sosiolog, et felt han for øvrig har fortsatt å utforske i senere år (*Noblesse d'état: Grandes écoles et esprit de corps*, 1989). Likefullt er det bare i *Homo Academicus* at han gjennomanalyserer sin egen rolle, og han krever også av andre forskere at de skal forstå den videre samfunnsmessige sammenheng deres arbeid inngår i (gjennom såkalt refleksiv sosioanalyse). Bourdieu innleder boken med et kapittel om de interne og eksterne faktorene som styrer sosiologiens kunnskapsproduksjon (prestisje, maktkamp, påberopelse av vitenskapelighet osv.), et tema han vender tilbake til underveis i den empiriske analysen, og diskuterer på en avklarende måte i det relativt nyskrevne (1987) etterordet.

For empirisk fundert er *Homo Academicus*. Bourdieu er en av de få ledende teoretiske sosiologer som også arbeider med bredt anlagte, konkrete undersøkelser av samfunnsmessige forhold. Han er spydig når han kommenterer, vanligvis uten å gi dem poeng i *Social Science Citation Index* ved å nevne deres navn, sosiologer som lar seg lede av intuisjon, og han befinner seg lysår fra alle slags dekonstruktivistiske prosjekter som underminerer objektivistiske pretensjoner. Målet med Bourdieus forskning er å *objektivere objektiveringene*, det vil si å utvikle en metaforståelse av sosiale kjensgjerninger.

I en viss forstand er *Homo Academicus* et forbilledlig og typisk arbeid fra Bourdieu, som forener de beste sidene ved hans sosiologi: Han videreutvikler sitt skille mellom relativt atskilte former for kapital (økonomisk, politisk, sosial og kulturell) ved å rette søkelyset mot et nytt sosialt felt og en gruppe som har mye av den siste formen og lite av de to første. Han utdyper sin omstridte bruk av begrepet *habitus* (som gjerne må oversettes til dagligspråket med "sosial vane") blant annet ved å påvise systematiske likheter og forskjeller mellom kategorier av akademikere. Boken bygger på grundige empiriske undersøkelser og er full av gode iakttagelser og troverdige analyser av sosialt determinert maktkamp og konkurranse; og en avgjørt bonus er det at han gjennom de refleksive partiene "lar oss kikke inn i sitt verksted", som Bengt Gesser, forfatteren av det svenske forordet, uttrykker det.

Homo Academicus er også et utstillingsvindu for noen av Bourdieus mindre attraktive sider. Den er kjedelig og omstendelig skrevet, full av selvutslettende forbehold han ikke tar konsekvensen av i selve verket, og han kunne godt ha spart seg for sin engstelige scientisme (som når han repetitivt og besvergende bruker ordet "vitenskapelig", gjerne flere ganger i ett og samme avsnitt, om sin virksomhet). Det er også kuriøst at den vanligvis så metodologisk årvåkne Bourdieu ikke reflekterer over feilkilden som ligger i at det meste av empirien er innsamlet før 1968, mens boken ble skrevet i første halvdel av åttitallet. Endelig er den sosiologiske determinismen, som Bourdieu ofte med rette eller urette blir kritisert for, beklemmende og til syvende og sist ensidig i denne boken. Selve hovedpulsåren i fransk sosiologi går fra Durkheim og Mauss over Lévi-Strauss til Bourdieu, og denne tradisjonen er ikke akkurat kjent for å tillate enkeltpersoner å sprelle mye på egen hånd.

Noen av de spesifikke temaene Bourdieu tar opp, skal kort nevnes. En stor del av boken er viet en nærstudie av konkurranserelasjonen mellom fakultetene, hvor Bourdieu setter opp flere kontraster; mellom de direkte "matnyttige" fakultetene (naturvitenskap, jus

osv.) og samfunnsvitenskap/ humaniora; og mellom en "sosietettpol" (jus og medisin) og en "vitenskapelig pol" (naturvitenskap). Når det gjelder maktkonsentrasjon og fordeling av kapital, finner Bourdieu stort sett forutsigbare sammenhenger mellom familiebakgrunn og prestisje. Mer spennende er analysen av konkurranse om sentrale verv og posisjoner, og den kompliserte relasjonen mellom vitenskapelig prestisje og politisk makt, samt de interne rangeringene av fag, hvor "urene" empiriske og praktisk orienterte fag kontrasteres med "rene", teoretiske fag, bekrefter i det minste det alle akademikere allerede vet, nemlig at det gir høyest prestisje å arbeide med "ren" vitenskap. Et interessant avsnitt, som burde ha vært utviklet mer, har å gjøre med tid og makt, og viser sammenhengen mellom akademisk kapital og retten til å kontrollere sin egen tid -- et svært utbredt problem i universitetsmiljøer.

Et ytterligere hovedtema er konsekvensene av etterkrigstidens kraftige vekst i antall studenter og ansatte. Én interessant konsekvens, som Bourdieu nesten er alene om å ha analysert, er den økende etterspørselen etter "kulturelle varer" og den påfølgende økte prestisjen for enkelte humanistiske fag, gjerne inspirert av semiotikk og strukturalisme, som kan levere slike produkter. I tillegg har rekrutteringsgrunnlaget for ansatte og studenter forandret seg, noe som har gjort det mulig å stille spørsmålstegn ved etablerte hierarkier. Men fremfor alt er akademikere blitt *deklassert* gjennom den voldsomme veksten. Det er på en slik bakgrunn Bourdieu forstår mai 1968, og bokens brødtekst munner ut i en personlig anlagt (og følgelig ganske "uvitenskapelig") analyse av "krisen i 1968", som Bourdieu betrakter som et uttrykk for deklasserte akademikerspirers kamp for tilværelsen. (Den eneste befolkningsgruppen han virkelig gir uttrykk for *nid* til, er likevel de intellektuelle journalistene, som etter Bourdieus mening har langt større innflytelse enn de har fortjent.)

Homo Academicus: En samling tungt skrevne selvfølgeligheter og klosset formulerte teoretiske analyser (gi mannen en streng redaktør med god språksans!), anakronistisk empiri (i 1997 ville analysen ha vært innrammet av årsakene til den bedriftsøkonomiske

universitetsideologien som dominerer i dag), et provinsielt perspektiv, uhemmet reklame for eget fag og en selvbekreftende kritikk av akademikernes meriteringssystem (han er strengere mot sin jevnaldrende Raymond Boudon enn mot avdøde guruer, og hvor er henvisningene til konkurrenten Habermas, som skrev glimrende om kunnskap og ideologi på sekstitallet?). Den er ujevn og dårlig redigert, samtidig som den er en viktig bok ettersom den -- i likhet med alt Bourdieu skriver -- gir en dypere forståelse av de sosiale mekanismene som ligger til grunn for våre liv. At den nå blir utgitt på svensk skyldes imidlertid ikke først og fremst dens kvaliteter, men at Bourdieu i øyeblikket befinner seg nær toppen på de intellektuelle "ti på topp"-listene han selv analyserer.

Pierre Bourdieu: *Homo Academicus*. 304 s. Stockholm: Brutus Östling Bokförlag
Symposion 1997.